

CHOROBY DZIECI NA PODSTAWIE ŚREDNIOWIECZNYCH POLSKICH KATALOGÓW CUDÓW ŚWIĘTYCH

Katalogi cudów świętych stanowią bogate źródło informacji między innymi o stanie zdrowia ludzi w średniowieczu. Ich analiza pozwala również odpowiedzieć na wiele pytań dotyczących sytuacji zdrowotnej dzieci. Niniejszy szkic zostanie poświęcony właśnie temu zagadnieniu. Na podstawie cudów świętych omówię rodzaje chorób, na które zapadali nieletni, ich wiek oraz płeć. Przedmiotem moich zainteresowań będzie także kwestia związana ze ślubami i ofiarami składanymi przez rodziców w intencji uzdrowienia lub wskrzeszenia dziecka oraz rodzajami prośb, które kierowali do świętych¹.

Podstawę analizy stanowią będą katalogi cudów świętych Stanisława, Jadwigi, Jacka, Kingi, błogosławionej Salomei, biskupów Prędoty i Wenera oraz poznańska księga cudów kościoła Bożego Ciała².

¹ W niniejszym szkicu pomijam przypadki zagrożeń życia dziecka i matki podczas porodu.

² *Cuda świętego Stanisława*, tekst łaciński wydał i komentarzem opatrzył Z. P e r z a n o w s k i, tłum. J. P l e z i o w a, „Analecta Cracoviensia” 11 (1979), s. 47–141; Wincenty z Kielc, *Żywoł większy świętego Stanisława*, tłum. J. P l e z i o w a, „Analecta Cracoviensia” 11 (1979), s. 165220; *Legenda świętej Jadwigi*, tłum. A. J o c h e l s o n przy współudziale M. W. G o g o l e w s k i e j, Wrocław 1993; *Życie i cuda świętego Jacka Odrowąża*, tłum. Władysław B o j a r s k i, wstępem opatrzył Z. M a z u r, Kraków 1994; *Średniowieczne życiorysy bł. Kingi i bł. Salomei*, wyd. J. A. W o j t c z a k, Warszawa 1999; *Miracula venerabilis patris Prandothae episcopi Cracoviensis*, wyd. W. Kętrzyński, MPH, t. 4, Lwów 1884, s. 439–500; *Mors et Miracula beati Veneri episcopi Plocensis*, wyd. W. Kętrzyński, MPH, t. 4, Lwów 1884, s. 748–754; *Księga cudów poznańskiego kościoła Bożego Ciała*, oprac. W. K a r k u

Wymieniony materiał źródłowy stanowił wielokrotnie przedmiot studiów nad stanem zdrowia i mentalnością pątników³, jednak identyfikacji chorób na jego podstawie podjął się jedynie Jan Tyszkiewicz⁴. Mirakle w odniesieniu do stanu zdrowia małoletnich nie cieszyły się dotąd zainteresowaniem uczonych.

Najwięcej przypadków uzdrowienia dzieci zanotowano w katalogu cudów świętego Stanisława (19)⁵. Mirakle świętej Jadwigi oraz biskupa krakowskiego Prędoty informują nas o szesnastu podobnych przypadkach, świętego Jacka o dziewięciu, a świętej Kingi o pięciu⁶. Błogosławiona Salomea była proszona o interwencję trzy razy. W mirakłach biskupa płockiego Wernera oraz w księdze cudów poznańskiego ko-

cińskiego, A. Pawlaczyk, J. Wiesiołowski, Kronika Miasta Poznania, Poznań 1992, nr 3–4, s. 59–127.

³ A. Witkowska, *Kulty pątnicze piętnastowiecznego Krakowa. Z badań nad miejską kulturą religijną*, Lublin 1984; idem, *Miracula matopolskie z XIII i XIV wieku. Studium źródłoznawcze*, Roczniki Humanistyczne 19 (1971), z. 2, s. 28–161; M. H. Witkowska, *Zagadnienie mentalności religijnej w świetle „Miracula” z XIII/XIV wieku*, w: *Kościół w Polsce, t. 1, Średniowiecze*, Kraków 1966, s. 585–630; J. Tyszkiewicz, *Człowiek w środowisku geograficznym średniowiecznej Polski*, Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1981; idem, *Ludzie i przyroda w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1983; *Księga cudów poznańskiego kościoła Bożego Ciała*, oprac. W. Karkucińska, A. Pawlaczyk, J. Wiesiołowski, Kronika Miasta Poznania, Poznań 1992, nr 3–4, s. 125–127. Kwestii stanu zdrowia ludzi w Polsce średniowiecznej poświęcono wiele prac. W żadnej jednak (z wyjątkiem pracy J. Tyszkiewicza) nie znajdziemy szczegółowej analizy cudów świętych pod kątem chorób oraz zagrożeń zdrowia i życia, przykładowo: W. Szumowski, *Historia medycyny*, wydanie nowe przejrane i poprawione pod red. Tadeusza Bilikiewicza, Warszawa 1961; B. Seyda, *Dzieje medycyny w zarysie*, t. 1, *Od czasów najdawniejszych do połowy XVII wieku*, Warszawa 1977; J. Janowski, *Historia medycyny w średniowiecznej Polsce*, Wrocław 1988; idem, *Epidemiologia historyczna polskiego średniowiecza*, Kraków 1990.

⁴ J. Tyszkiewicz, *Człowiek*, s. 210–220; na wymienionych stronach pracy J. Tyszkiewicza znajdują się tabele, w których podano jednostki chorobowe w odniesieniu do poszczególnych cudów świętych. Identyfikacja ta stanowi podstawę do naszych badań.

⁵ *Cuda świętego Stanisława*, nr 5, 8, 10, 12–14, 19–20, 22–23, 28–29, 32–34, 37, 40–41, 45.

⁶ *Legenda świętej Jadwigi*, s. 84, 85–86, 91, 93–94, 95–96, 97–98, 102, 106–107, 108, 113; *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 6, 8, 11, 13, 16–18, 24, 36, 45, 49, 50; *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 12, 21, 35, 42, 45–46, 51; *Średniowieczne życiorysy* (żywot św. Kingi), nr 2–3, 11, 13, 16.

ścioła Bożego Ciała (do 1512 roku) pojawiły się dwie zapiski dotyczące przywrócenia zdrowia małoletnim⁷.

Katalogi cudów świętych informują nas najczęściej o przypadkach chorób niezidentyfikowanych (15)⁸. Z pozostałych zapisów wynika, że dzieci cierpiały głównie na niedowład kończyn górnych i dolnych spowodowany różnymi schorzeniami (13)⁹, choroby oczu (10)¹⁰ oraz epilepsję (9)¹¹. W przypadku pierwszej grupy przyczynę niedowładu mogła stanowić krzywica, choroba Heinego–Medina lub choroby układu nerwowego¹², natomiast do trzeciej zaliczyć należy jaglicę¹³ oraz zapalenie spojówek.

Analiza katalogów cudów świętych nie wykazała zależności między poszczególnymi grupami chorób, na które zapadały dzieci, a świętymi. W związku z tym nie możemy udzielić odpowiedzi na pytanie o ich skuteczność w uzdrawianiu konkretnego schorzenia. Wyjątek od tej reguły mogłaby stanowić święta Jadwiga, która osiem razy była proszona o przywrócenie zdrowia nieletnim z niedowładem kończyn górnych i dolnych¹⁴. Jednak wszystkie sparaliżowane dzieci pochodziły ze Śląska, w związku z czym należy przypuszczać, że ich opiekunowie kierowali prośby do Jadwigi jako lokalnej świętej.

⁷ *Średniowieczne życiorysy* (żywot bł. Salomei), nr 29–30; *Mors et Miracula beati Veneri*, s. 753–754; *Księga cudów poznańskiego kościoła Bożego Ciała*, nr 72, 80.

⁸ *Cuda świętego Stanisława*, nr 10, 12, 34, 41; *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 8, 49 (przypadek drugi), 50; *Legenda świętej Jadwigi*, s. 84, 113; *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 21, 35, 42, 51; *Średniowieczne życiorysy* (żywot bł. Salomei), nr 30; *Mors et Miracula beati Veneri*, s. 754; *Księga cudów poznańskiego kościoła Bożego Ciała*, nr 72, 80.

⁹ *Cuda świętego Stanisława*, nr 20, 29 (przypadek pierwszy); *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 11 (przypadek pierwszy); *Legenda świętej Jadwigi*, s. 93–94, 95–96, 97, 97–98, 102, 108; *Średniowieczne życiorysy* (żywot bł. Salomei), nr 29; *Mors et Miracula beati Veneri*, s. 753.

¹⁰ *Cuda świętego Stanisława*, nr 22, 40, 45; *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 11 (przypadek drugi), 24, 50; *Legenda świętej Jadwigi*, s. 91; *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 12 (przypadek podwójny), 45.

¹¹ *Cuda świętego Stanisława*, nr 8, 29 (przypadek drugi), 37; *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 13, 16; *Legenda świętej Jadwigi*, s. 106; *Średniowieczne życiorysy* (żywot św. Kingi), nr 3, 16.

¹² Patrz przyp. 17, 29–30, 38–39.

¹³ Jaglica – wirusowa choroba zakaźna spojówek i rogówek.

¹⁴ *Legenda świętej Jadwigi*, s. 93–94, 95–96, 97–98, 102, 108.

Nieletni cierpieli często na niedowład kończyn dolnych o nieznannej etiologii¹⁵. Rozpoznanie przyczyny oraz rodzaju schorzenia na podstawie zapisek w katalogach cudów świętych wydaje się niemożliwe. Być może paraliż stanowił konsekwencję przebytej krzywicy, która wynikała z nieprawidłowego odżywiania oraz niedoboru witaminy D¹⁶. Brak odpowiedniego leczenia prowadził w późniejszym wieku do zniekształcenia i niedowładu kończyn. Dzieci niekiedy przychodziły na świat niewidome, co stwierdzano w późniejszym wieku. Mirakula wspominają przypadki uzdrowień dzieci kilkuletnich lub osób dorosłych niewidomych od urodzenia¹⁷. Przyczyn tego należy upatrywać w powstaniu wad genetycznych w okresie prenatalnym lub też w nieprawidłowej diecie kobiety ciężarnej i przebytych przez nią chorobach w trakcie ciąży (różyczka, cukrzyca)¹⁸. Za zarażenie płodu odpowiedzialna była matka. Mirakle świętego Stanisława opisały przypadek chłopca, który urodził się owrzodzony na całym ciele i niewidomy. Te objawy wskazują na zaawansowane stadium kiły¹⁹. Do infekcji mogło również dojść w pierwszych miesiącach życia dziecka. Noworodek nie mający wykształconej odporności ulegał takim chorobom jak trąd czy suchoty²⁰. Katalogi cudów świętych wspominają także o zgonach nowonarodzonych dzieci w kilka dni po urodzeniu. Przyczyna śmierci nie została jednak podana²¹. Zdaniem J. Tyszkiewicza, do zgonu noworodków najczęściej prowadził: przedwczesny poród, sprzeczności genetyczne występujące pomiędzy rodzicami (w tym konflikt serologiczny) lub zamartwica²². Z kolei niemowlęta między drugim a czwartym miesiącem życia dotyczyło zjawisko nagłej śmierci (tak zwany SIDS) o nieznannej etiologii. Dzięki informacjom zawartym

¹⁵ Ibidem 95–96, s. 97–98; *Mors et Miracula beati Veneri*, s. 753.

¹⁶ J. Tyszkiewicz rozpoznał przypadek krzywicy w mirakulach biskupa Prędoty, *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 11 (przypadek pierwszy).

¹⁷ *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 12, 45.

¹⁸ J. Tyszkiewicz, *Ludzie*, s. 100.

¹⁹ *Cuda świętego Stanisława*, nr 5.

²⁰ *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 46.

²¹ Przykładowo: nowonarodzony syn Elżbiety, żony mieszczanina krakowskiego Mikołaja, zmarł w piątym dniu po przyjściu na świat, *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 51; Witosława, nowonarodzona dziewczynka, umarła przed chrztem, *Legenda świętej Jadwigi*, s. 113; *Cuda świętego Stanisława*, nr 1.

²² Zamartwica – niedotlenienie organizmu połączone z zaburzeniami ze strony układu krążenia i oddychania; J. Tyszkiewicz, *Ludzie*, s. 109.

Tabela 1 Rodzaje schorzeń

	Święty Stanisław	Biskup Prędoty	Święta Jadwiga	Święty Jacek	Święta Kinga	Bł. Salomea	Biskup Werner	Kościół Boż. Ciała	Razem
Oslabienie choroby	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Choroby oczu	3	3	1	3	-	-	-	-	10
Utrata słuchu	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Utrata mowy	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Choroby jamy ustnej i gardła	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Choroby skóry	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Wole	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Choroby psychiczne	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Epilepsja	3	2	2	-	2	-	-	-	9
Choroby układu pokarmowego	-	3	1	-	1	-	-	-	5
Niedowład nóg	-	1	6	-	-	1	-	-	8
Niedowład rąk	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Niedowład rąk i nóg	2	-	1	-	-	-	1	-	4
Gorączka	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Skurcze	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Gruźlica	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Opętani	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Choroby niezidentyfikowane	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Inne	3	3	-	-	1	-	-	-	7
Razem	19	16	16	9	5	3	2	2	72 ¹

w mirakłach świętych dowiadujemy się, że małe dzieci cierpieli także na przepuklinę pępkową – w katalogu cudów świętego Stanisława zanotowano przypadek sześciomiesięcznej dziewczynki, której po urodzeniu wyrósł w okolicy łędźwi wrzód²³. Znany jest również dla średniowiecza przypadek noworodka, który przyszedł na świat bez skóry²⁴. Według J. Tyszkiewicza, chłopiec cierpiał na ichtiozę zwaną rybią łuską²⁵. Schorzenie to polegało na nadmiernym i nieprawidłowym rogowaceniu naskórka, któremu towarzyszyło zmniejszone wydzielanie łju i potu powodujące suchość skóry. Znaczny procent dzieci zapadał także na chorobę Heinego–Medina. W katalogu cudów świętej Jadwigi czytamy o przypadku Miłoslawy, która miała chrome stopy i łydki. W związku z tym mogła się jedynie czołgać²⁶.

Jedną z chorób układu nerwowego, na którą cierpieli dzieci, była epilepsja. Przykładowo mirakle świętego Stanisława zanotowały trzy takie wypadki, katalog cudów świętej Jadwigi – dwa, mirakle biskupa Prędoty – dwa, mirakle świętej Kingi – także dwa²⁷. Do grupy chorób neurologicznych należy również przypadek siedmioletniej córki Niegłosa, która „– miała oczy i twarz wykrzywione, była całkowicie sparaliżowana, a wszystkie członki drżące, przykurczone i nie trzymające się na swoich miejscach”²⁸. Dziewczynka cierpiała prawdopodobnie na chorobę Little’a, czyli dziecięce porażenie mózgowie²⁹. Jednym z objawów choroby układu nerwowego lub konsekwencją wstrząsu psychicznego bywa utrata zdolności mowy. Najprawdopodobniej do tej grupy zaliczyć można przypadek trzyletniej córki Piotra ze Sławkowa³⁰ oraz Poznana, syna Sułka, kasztelana z Brzeska³¹. W obu wypadkach dzieci z nieznanymi przyczyn przestały mówić. J. Tyszkiewicz zidentyfikował pierwszy przypadek jako histerię³². Nieletni za-

²³ *Cuda świętego Stanisława*, nr 28.

²⁴ *Ibidem* nr 45.

²⁵ J. Tyszkiewicz, *Człowiek*, s. 210.

²⁶ *Legenda świętej Jadwigi*, s. 97–98.

²⁷ *Cuda świętego Stanisława*, nr 8, 37, 29; *Legenda świętej Jadwigi*, s. 106; *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 13, 16; *Średniowieczne życiorysy* (żywot św. Kingi), nr 3, 16.

²⁸ *Cuda świętego Stanisława*, nr 20.

²⁹ J. Tyszkiewicz, *Człowiek*, s. 210.

³⁰ *Cuda świętego Stanisława*, nr 14.

³¹ *Ibidem* nr 41.

³² J. Tyszkiewicz, *Człowiek*, s. 210.

padali często na choroby oczu. Dzięki interwencji świętego Stanisława została uzdrowiona Małgorzata, córka mieszczanina krakowskiego Rinera, którą od urodzenia nękało zapalenie narządu wzroku (jaglica³³). Objawy były na tyle silne, że dziewczynka przy świetle traciła wzrok, natomiast w cieniu widziała niewyraźnie³⁴. Choroba oczu dokuczała również Przybysławie, prawdopodobnie siostrze wspomnianej Małgorzaty. Jak czytamy w katalogu cudów biskupa, w lewym oku dziewczynki pojawiły się robaki, których nie można było usunąć, gdyż chowały się pod powiekę (ropień oczodołu)³⁵. Na zapalenie spojówek cierpiała dziewczynka imieniem Katarzyna, którą przez około dwa tygodnie nękał ból gałek ocznych. Choroba spowodowała również częściową utratę wzroku³⁶.

Najprawdopodobniej na skutek wad genetycznych lub schorzeń układu nerwowego dzieci przychodziły na świat zdeformowane. Przykładowo Henryk syn Silberta, sędziego z Prusic, od przyjścia na świat do ósmego roku życia cierpiał na niedorozwój kości piszczelowych, do tego stopnia, że „osiągnęły [kości] wielkość małej fujarki”. Z powodu niedowładu nóg, nie mógł chodzić, stać, ani siedzieć³⁷. Wspomniana choroba Heinego–Medina mogła stanowić przyczynę paraliżu kończyn dolnych, który dotknął Bratumię, dziewczynkę pochodzącą z Kruszwicy, wsi w księstwie opolskim³⁸. Katalogi cudów świętych znają również przypadek przewlekłego schorzenia nerek, którego objawem było opuchnięcie całego ciała (zaburzenie w bilansie wodnym organizmu)³⁹. Dzieci zapadały również na choroby endemiczne. Do najbardziej rozpowszechnionych zaliczyć należy schorzenia tarczycy. O takim przypadku informują nas mirakula świętej Jadwigi. Za jej wstawiennictwem uzdrowiona została Małgorzata, córka Kunona z Wrocławia, której w wieku dwóch i pół lat wyrosło wole⁴⁰. Dzieci nękały także choroby gardła oraz jamy ustnej. Bogdała, córka Jakuba,

³³ *Ibidem* s. 210.

³⁴ *Cuda świętego Stanisława*, nr 22.

³⁵ *Ibidem* nr 40.

³⁶ *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 24.

³⁷ *Legenda świętej Jadwigi*, s. 95–96.

³⁸ *Ibidem* s. 98.

³⁹ *Cuda świętego Stanisława*, nr 19; o tym także J. Tyszkiewicz, *Człowiek*, s. 99, 111, przyp. 56.

⁴⁰ *Legenda świętej Jadwigi*, s. 97.

„miała język tak obrzmiały, iż z powodu jego grubości nie mogła zamknąć ust, ponieważ choroba wypchnęła język poza usta”⁴¹. J. Tyszkiewicz zidentyfikował ten przypadek jako ropień dna jamy ustnej⁴². Poza tym małe dzieci zapadali również na anginę⁴³, zapalenie górnych dróg oddechowych⁴⁴ oraz zapalenie ucha środkowego⁴⁵.

Wśród chorób zakaźnych nekających nieletnich należy wymienić między innymi gruźlicę kręgosłupa. Schorzenie to dotknęło siedmioletnią Adelajdę, córkę Miecza z Wrocławia. Dziewczynka z powodu zniekształconych kończyn nie mogła się poruszać. W konsekwencji wyrósł jej garb⁴⁶. Katalogi cudów świętych nie wspominają o innych chorobach zakaźnych – w tym charakterystycznych dla okresu dziecięcego (ospa, odra, różyczka, świnka).

Rodzice kierowali do świętych prośby o uzdrowienie zarówno synów jak i córek. W katalogach cudów świętych zanotowano przypadki uwolnienia od choroby trzydziestu trzech chłopców i trzydziestu jeden dziewczynek. Ta niewielka różnica pozwala mniemać, że opiekunowie darzyli uczuciami potomstwo niezależnie od płci i troszczyli się o zdrowie zarówno synów jak i córek.

Znaczne dysproporcje pomiędzy liczbą uzdrowionych dziewczynek i chłopców ujawniła analiza poszczególnych katalogów cudów świętych. Dzięki interwencji świętego Stanisława zdrowie odzyskało dwunastu chłopców i tylko siedem dziewczynek. Rodzice zanosili prośby do świętego Jacka o uzdrowienie siedmiu synów i jednej córki. Z kolei w katalogu cudów świętej Jadwigi czytamy o jedenastu uzdrowionych dziewczynkach i czterech chłopcach, natomiast dzięki interwencji świętej Kingi uwolniono od choroby cztery dziewczynki i jednego chłopca, a za sprawą błogosławionej Salomei dwie. Ogółem dzięki wstawiennictwu świętych uzdrowiono w przybliżeniu 50% chłopców i około 47% dziewczynek.

Z katalogów cudów świętych wynika, że rodzice najczęściej zanosili prośby o uwolnienie od choroby dzieci do około pierwszego roku życia

⁴¹ *Cuda świętego Stanisława*, nr 32.

⁴² J. Tyszkiewicz, *Człowiek*, s. 102.

⁴³ *Miracula venerabilis patris Prandothae*, nr 6.

⁴⁴ *Cuda świętego Stanisława*, nr 28.

⁴⁵ *Średniowieczne życiorysy* (żywot św. Kingi), nr 2.

⁴⁶ *Legenda świętej Jadwigi*, s. 102.

Tabela 2 Płeć chorych dzieci

	Chłopcy	Dziewczynki	Przypadki nieokreślone	Razem
Święty Stanisław	12	7	–	19
Biskup Prędota	6	6	1	13
Święta Jadwiga	4	11	–	15
Święty Jacek	7	1	–	8
Święta Kinga	1	4	–	5
Błogosławiona Salomea	–	2	–	2
Biskup Werner	2	–	–	2
Poznański Kościół Bożego Ciała	1	–	1	2
Razem	33	31	2	66 ⁴⁷

(12 przypadków). Liczba ta potwierdza opinię o wysokim stopniu zachorowalności a pośrednio także śmiertelności przedstawicieli tej kategorii wiekowej. Wynosiła ona w przybliżeniu 18,1%. Najwięcej przypadków zanotowano w mirakulach biskupa Prędoty (6) oraz świętego Stanisława (3). Dzięki interwencji świętej Jadwigi, świętego Jacka oraz biskupa Wenera do zdrowia ogółem powróciło troje niemowląt⁴⁸. Pozostałe liczby – choć nie tak wysokie – wskazują, że małe dzieci najczęściej zapadali na zdrowiu do około siódmego roku życia. Pozostałe kategorie wiekowe są przeważnie pojedynczo reprezentowane.

Analiza katalogów cudów świętych pokazuje, że prośby i modlitwy rodziców dotyczyły przeważnie uzdrowienia dziecka (61). Jedynie w jedenastu przypadkach zanesiono modły o wskrzeszenie nieletniego. Za sprawą świętego Stanisława uzdrowiono siedemnaście dzieci, a przywrócono do życia dwoje. Dzięki interwencji świętej Jadwigi i biskupa Prędoty ogółem wskrzeszono dwoje małych dzieci, a uwolniono od choroby trzydziestu. Święci Jacek, Kinga oraz błogosławiona Salomea wysłuchali próśb o uzdrowienie kolejno siedmiu, trzech i jednego dziecka. Z kolei do biskupa Wenera zanesiono modlitwy o przywrócenie do życia jednego i uzdrowienie również jednego nieletniego, natomiast za sprawą poznańskiego kościoła Bożego Ciała uwolniono od choroby dwoje dzieci.

⁴⁷ Patrz przyp. 5–7.

⁴⁸ Ibidem.

Tabela 3 Wiek dzieci

	do 1	1 do 1,5	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	?
Święty Stanisław	3	-	-	3	1	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	8
Biskup Prędota	6	1	-	2	1	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Święta Jadwiga	1	-	-	-	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	10
Święty Jacek	1	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	4
Święta Kinga	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	3
Błogosławiona Salomea	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Biskup Werner	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Poznański kościół Bożego Ciała	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Razem	12	1	2	5	2	1	6	5	1	-	2	1	1	1	-	26

Zaprezentowane dane pozwalają mniemać, że rodzice nie zwlekali z ratowaniem potomstwa. Gdy stan dziecka ulegał pogorszeniu, a medycy okazywali się bezsilni, opiekunowie wzywali pomocy świętych, których interwencja przywracała potomstwu zdrowie.

Tabela 4 Dzieci uzdrowione i przywrócone do życia

	Wskrzeszenie	Przywrócenie zdrowia	Razem
Święty Stanisław	2	17	19
Biskup Prędota	1	15	16
Święta Jadwiga	1	15 ⁴⁹	16
Święty Jacek	2	7	9
Święta Kinga	2	3	5
Błogosławiona Salomea	2 ⁵⁰	1	3
Biskup Werner	1	1	2
Poznański kościół Bożego Ciała	-	2	2
Razem	11	61	72 ⁵¹

⁴⁹ Przypadek podwójny.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Patrz przyp. 5-7.

Prośbie rodziców o uwolnienie dziecka od choroby towarzyszyło złożenie ofiary lub ślub. Sześćoletnia Małgorzata, córka mieszczanina krakowskiego Rinera, chorowała od urodzenia na zapalenie oczu⁵². Ponieważ leczenie nie przynosiło efektów, matka dziewczynki poleciła ją świętemu Stanisławowi. Udała się wraz z chorą do grobu biskupa, złożyła ofiarę na świecę oraz zawiesiła nad grobem oczy z wosku. Dzięki tym zabiegom Małgorzata odzyskała zdrowie⁵³. Z kolei jeden z synów Wikera był sparaliżowany i niemy. Przez trzy tygodnie nie przyjmował pokarmu, jedynie zwilżano mu usta wodą. Zrozpaczony ojciec ślubował, że ofiaruje jeden wiadrunek srebra⁵⁴, jeżeli syn zostanie uwolniony od choroby⁵⁵. Najczęściej przedmiotem ślubu była obietnica, że uzdrowione dziecko zostanie przyprowadzone do grobu świętego lub świętej⁵⁶. Niekiedy sami poszkodowani ślubowali, że po uzdrowieniu udadzą się na miejsce wiecznego spoczynku świętego. Taką obietnicę złożyła dwunastoletnia Właska, córka Gallusa, cierpiąca od urodzenia na niedowład kończyn dolnych. Ślub uczyniła za namową matki, która podczas kazania usłyszała o cudach błogosławionej Salomei⁵⁷. W niektórych przypadkach rodzice udawali się z chorym lub zmarłym potomkiem do grobu, gdzie prosili o uwolnienie go od choroby lub wskrzeszenie. Elżbieta, żona mieszczanina krakowskiego Mikołaja, urodziła syna. Radość rodziców nie trwała długo, gdyż chłopiec piątego dnia po przyjściu na świat zmarł nie otrzymawszy sakramentu chrztu. Zrozpaczony ojciec zaniósł syna do grobu świętego Jacka, gdzie dziecko zostało przywrócone do życia⁵⁸. Z kolei Idka, córka mieszczanina wrocławskiego Łukasza, przebywając z rodzicami u dziadków w Raciborzu, zapadła na biegunkę. Poza tym dotknął ją paraliż kończyn górnych i dolnych. Rodzice zanieśli ją do grobu świętej Jadwigi, dzięki interwencji której została uwolniona od

⁵² Według J. Tyszkiewicza, dziewczynka chorowała na jaglicę, idem, *Człowiek*, s. 210.

⁵³ *Cuda świętego Stanisława*, nr 22.

⁵⁴ Wiadrunek - ¼ grzywny.

⁵⁵ *Cuda świętego Stanisława*, nr 29.

⁵⁶ Przykładowo: *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 42; *Cuda świętego Stanisława*, nr 29; *Sredniowieczne zyciorysy* (życie św. Kingi), nr 3.

⁵⁷ *Sredniowieczne zyciorysy* (życie bł. Salomei), nr 29.

⁵⁸ *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 51.

choroby⁵⁹. Dla niektórych rodziców życie dziecka stanowiło tak wielką wartość, że składali śluby dotyczące ich życia prywatnego lub będące formą wyrzeczenia. Przykładowo matka chorego Jana przyrzekła świętej Jadwidze, że, jeśli uzdrowi chłopca, pozostanie wdową⁶⁰. Z kolei wspomniany mieszczanin krakowski Mikołaj, ojciec zmarłego noworodka, ślubował post w każdą środę do końca życia⁶¹. Z prośbami kierowanymi przez rodziców do świętych były niekiedy związane zabiegi o charakterze magicznym. Trzyletnia córka Niegłosa została przez kapłana z Jasła pobłogosławiona fragmentem tkaniny, w którą kiedyś były owinięte szczątki świętego Stanisława⁶². Katalog cudów biskupa informuje nas również o przypadku przywrócenia do życia trzyletniego Wichra, syna Wrocisława, któremu rodzice położyli na ciele kamyk wyjęty z grobu męczennika⁶³. Z kolei wiara w moc relikwii uzdrowiła syna Zbrostawa z Druszkowa, który przez wiele miesięcy cierpiał na paraliż. Rodzice sprowadzili szczątki świętej Kingi i położyli je na ciele syna. Dzięki temu zabiegowi chłopiec wyzdrowiał⁶⁴. Nie wszyscy rodzice składali śluby i ofiary – w niektórych przypadkach wystarczyła modlitwa. O uzdrowienie chłopca będącego w agonii gorąco modliła się jego matka. Po zakończeniu modlitwy okazało się, że jej syn wrócił do zdrowia⁶⁵. Również dzięki modlitwom została wskrzeszona córka Cholryka. Gdy zmarła, zrozpaczeni rodzice w towarzystwie przyjaciół błagali świętą Kingę o pociechę w nieszczęściu. O północy podeszli do ciała dziewczynki i zauważyli, że została przywrócona do życia⁶⁶.

Identyfikacja niektórych chorób na podstawie katalogów cudów świętych nie jest możliwa. W wielu przypadkach nie pozwala na to lakoniczność zapisek. Niejednokrotnie stwierdzano, że dziecko po ciężkiej chorobie zmarło lub było w agonii⁶⁷. W pozostałych opis

⁵⁹ *Legenda świętej Jadwigi*, s. 108.

⁶⁰ *Ibidem* s. 98.

⁶¹ *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 36.

⁶² *Cuda świętego Stanisława*, nr 19.

⁶³ *Ibidem* nr 23.

⁶⁴ *Średniowieczne życiorysy (życie św. Kingi)*, nr 3.

⁶⁵ *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 35.

⁶⁶ *Średniowieczne życiorysy (życie św. Kingi)*, nr 13.

⁶⁷ Przykładowo: *Życie i cuda świętego Jacka*, nr 21, 35.

objawów był precyzyjny, co pozwoliło historykom medycyny rozpoznać rodzaj choroby.

W porównaniu z innymi kategoriami źródeł (przykładowo: materiał antropologiczny, ikonograficzny) katalogi cudów świętych dostarczają najwięcej informacji na temat stanu zdrowia nieletnich. Problemy, które napotykaają antropolodzy, stanowią konsekwencję zachowania jedynie układu kostnego. Na tej podstawie uczeni stwierdzili istnienie wad wrodzonych i nieprawidłowości w jego budowie (na przykład nadliczbowe palce, dodatkowe zęby)⁶⁸. Z kolei o występowaniu w średniowieczu na ziemiach polskich choroby Heinego-Medina informują nas sceny z Legendy śląskiej świętej Jadwigi. Przedstawiają one ludzi kalekich ze zniekształconymi kończynami dolnymi, co wskazuje na przebycie tego schorzenia⁶⁹.

Analiza katalogów cudów świętych pokazała, że dzieci najczęściej cierpiały na choroby oczu, układu nerwowego, epilepsję, prawdopodobnie krzywicę oraz chorobę Heinego-Medina. Najwięcej nieletnich zostało uzdrowionych dzięki interwencji świętego Stanisława (19), biskupa Prędoty (16) oraz świętej Jadwigi (16). W porównaniu z ogólną ilością zapisek w mirakulach liczba przypadków związanych z małoletnimi wydaje się niewielka. Przykładowo w cudach świętego Stanisława zanotowano pięćdziesiąt dwa przypadki. Z tego dziewięćnaście dotyczyło chorych dzieci, co daje w przybliżeniu 36,5% w stosunku do ogółu⁷⁰. Mirakle informują nas, że więcej dzieci uzdrowiono niż przywrócono do życia. Stanowiło to zapewne konsekwencję szybkiej reakcji opiekunów na pogarszający się stan zdrowia podopiecznych. Poza tym niektóre schorzenia były niegroźne dla ich życia. Katalogi cudów świętych pokazują, że małoletni chorowali najczęściej do około siódmego roku życia. W tej grupie wiekowej najbardziej zagrożone było zdrowie i życie noworodków oraz niemowląt, które nie posiadając wykształconej odporności, częściej ulegały chorobom.

⁶⁸ W. Grzywo-Dąbrowski, *Identyfikacja z przekazami historycznymi szkieletów dwóch ostatnich ksiąg mazowieckich*, *Przegląd Antropologiczny* 21 (1955) s. 225–257.

⁶⁹ *Legenda śląska*, wyd. T. Dunin-Wąsowicz, Wrocław 1967, il. 10.

⁷⁰ Pomijam zapiski związane z wypadkami losowymi z udziałem nieletnich. Temu zagadnieniu poświęciłam osobny szkic, M. Delimata, *Wypadki losowe z udziałem dzieci w świetle średniowiecznych polskich katalogów cudów świętych* (w druku).